

Nr 311

Av herr **Arvidson m. fl.**, angående *gymnasicorganisationens utbyggnad*.

(Lika lydande med motion nr 279 i Första kammaren)

I statsverkspropositionen, bil. 10 Ecklesiastikdepartementet, behandlas på sidorna 257—259 gymnasicorganisationens kapacitet läsåret 1964/65. Inledningsvis upprepas de i tidigare propositioner angivna, preliminära riktlinjerna för organisationens utbyggnad. Dessa är att gymnasier mot slutet av 1960-talet skall kunna ta emot ca 30 procent av årskullarna samt att ca 60 procent av gymnasiekapaciteten skall ligga på allmänna gymnasier och ca 40 procent på fackgymnasier.

Skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning har beräknat behovet av intagningsavdelningar vid gymnasier 1964 till 1 119, vilket jämfört med innevarande läsår betyder en ökning med 72 klasser. Fördelningen på allmänt gymnasium och fackgymnasium, som nu är 72 respektive 28 procent skulle enligt överstyrelsernas förslag bli 70 respektive 30 procent. Intagningskapaciteten sägs nu vara 24 procent av årskullen, vilket skall jämföras med det ovan angivna riktmärket att gymnasieprocenten vid 1960-talets slut skall vara 30.

Departementschefen betraktar den konstaterade snabba ökningen av fackgymnasier som synnerligen tillfredsställande men trots allt otillräcklig. Han anser att man — för att nå det uppställda målet att fackgymnasiernas andel av den samlade gymnasiekapaciteten omkring 1970 uppnår 40 procent — nu bör företa en viss minskning av antalet intagningsklasser vid allmänt gymnasium. Därefter föreslås att sammanlagt ca 1 080 avdelningar tas in 1964. Jämfört med intagningen 1963 innebär detta en ökning med 33 klasser. Denna ökning »bör ske väsentligen endast vid fackgymnasier».

I det följande diskuteras två frågor, som aktualiserats av propositionens förslag, nämligen intagningsituationen i storstockholmsområdet samt de inledningsvis omnämnda riktlinjerna för gymnasicorganisationens utveckling under 1960-talet.

I Stockholms stad fanns läsåret 1961/62 en »fullständig» gymnasieårskull i den meningen att övergång till gymnasium förekom normalt i hela staden. I Norrort skedde övergången huvudsakligen från realskolans 2³ och 3⁴ till fyraårigt gymnasium, medan den i Söderort skedde från försöksskolans

nionde årskurs till treårigt försöksgymnasium. Totalt intogs vid läsårs-skiftet 1962 i de allmänna gymnasierna i staden 122 klasser.

Efterföljande läsår hade försöksskolan i Norrort nått årskurs 8. Elever i denna årskurs hade icke rätt att övergå till gymnasium, d. v. s. från årskurs 8 till ring I av fyraårigt gymnasium. Härigenom blev det en jämförelsevis liten intagning i gymnasierna 1963 av elever från Norrort, nämligen blott från kvarvarande klasser av realskolan (3³, 3⁴ och 4⁴) samt från flickskolor och praktiska realskolor. I Söderort förekom normal intagning från årskurs 9. Inalles intogs 1963 endast 88 klasser, d. v. s. en minskning med 34 klasser från 1962.

Innevarande läsår finns åter en »fullständig» gymnasieårskull, eftersom nu försöksskolan/grundskolan nått årskurs 9 i Norrort. Utifrån förutsättningen att lika stor del av rekryteringsunderlaget skall intagas i gymnasierna från år till år har behovet av nybörjarklasser vid intagningen 1964 beräknats till 115. Jämfört med föregående läsår utgör detta en ökning med 27 klasser. Jämför man med 1962 års intagning innebär det däremot en minskning med 7 klasser. Denna senare minskning utgör ca 6 procent och svarar tämligen exakt mot årskullarnas nedgång i staden (1962 ca 12 900, 1964 ca 12 100).

Det är alltså att märka dels att här icke räknats med någon nämnvärd ökning av gymnasieprocenten, dels att den stora ökningen från 1963 till 1964 helt beror av förändringar i skolorganisationen. Förhållandena är likartade i Stockholms grannkommuner. Visserligen har man där på flera håll tidigare gått över till treåriga gymnasier och slipper därigenom den markerade »svacka» i intagningen som förekom i Stockholm 1963. I dessa kommuner har intagningen sålunda tidigare skett från realskolans avslutningsklasser. Emellertid är det två andra förhållanden som spelar in i grannkommunerna. Det ena — och viktigaste — är att dessa starkt tillväxer, medan kullarna i Stockholms stad minskar. Det andra är att just 1964 rekryteringsunderlaget utgörs av såväl årskurs 9 av försöksskola/grundskola som av kvarvarande klasser av realskolans 4⁴.

I anledning härav skulle enligt preliminära beräkningar krävas ytterligare 8 intagningsklasser av allmänt gymnasium i grannkommunerna, utöver vad som intogs 1963. För hela storstockholmsområdet behövs alltså en ökning med 35 klasser vid de allmänna gymnasierna, om ungefär samma andel av årskullen skall kunna tas in som under tidigare år. Det betyder att hela den ökning som skolöverstyrelsen föreslagit beträffande intagningskapaciteten vid de allmänna gymnasierna i hela landet, nämligen från 751 till 788, skulle utnyttjas av enbart storstockholmsområdet.

Mot det förda resonemanget kan resas den invändningen att det på andra orter blir en så kraftig nedgång i årskullarna att den behövliga ökningen i Storstockholm trots allt kan tillgodoses. Detta är möjligt men knappast troligt. I stället torde man på åtskilliga håll i landet behöva räkna med

intagningsförhållanden som liknar dem i storstockholmsområdet. Skolöverstyrelsens bedömning av behovet synes alltså snarare utgöra en underskattning än en överskattning.

Realiseras så departementschefens förslag om en nedskärning till i allt ca 1 080 klasser blir situationen än mera prekär. Siffran 1 080 har — av skrivningen att döma — tillkommit så, att årets klassantal av ring I vid allmänt gymnasium minskats med 2, varefter de av överstyrelsen för 1964 föreslagna klassantalen för tekniskt gymnasium och handelsgymnasium tillagts ($749 + 178 + 153 = 1\,080$). Att det efter denna nedprutning skulle finnas utrymme för hela den av huvudsakligen organisatoriska förändringar i skolsystemet nödvändiggjorda ökningen av intagningsklasserna vid allmänna gymnasier i Stor-Stockholm synes inte troligt.

Beträffande fackgymnasierna är läget i Storstockholm följande. Under senare år har skett en betydande utbyggnad. Från läsåret 1959/60 till läsåret 1963/64 har antalet paralleller fördubblats (16 respektive 32). Sålunda har nybörjarklassernas antal vid befintliga gymnasier utökats, tre nya gymnasier har tillkommit (ett handelsgymnasium i Sankt Görans samrealskola samt Tekniska gymnasiet II) och filialklasser har utlagts vid allmänna gymnasier.

Ett nytt tekniskt gymnasium med högst fyra klasser av ring I föreslås inrättat i Solna läsåret 1964/65. Det planerade och projekterade tekniska gymnasiet på Södermalm i Stockholm beräknas icke kunna tas i bruk förrän 1967. Ytterligare filialklasser kan icke upprättas inom Stockholm och av allt att döma endast i begränsad omfattning i förorter. Att inför en förestående övergång till det nya integrerade gymnasiet börja planera ytterligare fristående fackgymnasier kan inte anses försvarligt. Vad handelsgymnasierna angår tillkommer den omständigheten att behovet därav synes väl tillgodosett i storstockholmsområdet, att döma av de lägsta intagningspoänger som där tillämpats under senare år.

Om sålunda fackgymnasieorganisationen i Storstockholm icke kan utökas nämnvärt och om klassantalet vid de allmänna gymnasierna icke får utökas, vilket departementschefens skrivning synes innebära, skulle följderna bli att den årskull som 1964 skall övergå till gymnasium komme i ett mycket sämre läge än de närmast föregående årskullarna. Det rör sig här icke om en sänkning av gymnasieprocenten med en eller annan enhet utan med 5—10 enheter. Följderna skulle alltså bli en kraftig höjning av intagningspoängen. Det är sålunda fråga om, inte så mycket gymnasieorganisationens lämpliga omfattning, som fastmer det självklara kravet på — så vitt möjligt — rättvisa och likställdhet i fråga om tillgången på gymnasieutbildning för olika årskullar.

Vill man åstadkomma en nedskärning av den allmänna gymnasieutbildningen, bör detta ske i mycket små steg från år till år och icke på det radikala sätt, som nu skulle kunna bli fallet i Storstockholm. Man kan inte

frigöra sig från misstanken att de som beräknat kapaciteten för 1964 icke tillräckligt beaktat de speciella förhållandena i Storstockholm, nämligen 1. de mycket små möjligheterna till utbyggnad av fackgymnasieorganisationen, 2. den genom försöksskolans framväxt »uppskjutna» gymnasieintagningen i Stockholm samt 3. den snabba befolkningsökningen i Stockholms grannkommuner. Om mot förmodan hänsyn tagits till dessa förhållanden, hade det varit önskvärt att detta framgått av propositionen.

Även på en annan punkt skulle man önska en övertygande argumentering eller åtminstone en siffermässig belysning. Det gäller den stipulerade proportionen 40/60 mellan fackgymnasium och allmänt gymnasium. På senare tid har för övrigt i fråga om fackgymnasierna uttryck som »helst något mer än 40 procent» gång på gång synts.

Till grund för förhållandetalet måste ligga dels kännedom om elevernas efterfrågan på gymnasieutbildning av olika slag, dels prognoser över arbetsmarknadens behov av anställda med fackgymnasiekompetens.

Redovisningen av hur många sökande som avvisas från de olika gymnasielinjerna har hittills varit mycket otillfredsställande. Inte heller har angivits i vad mån de sökande eftersträvar i första hand fackgymnasial utbildning.

Det är allom bekant att prognoser över behovet av arbetskraft med viss utbildning är ytterst vanskliga. I detta fall kan man peka på bland annat följande osäkerhetsmoment. Ingen vet ännu något om de nya tekniska och ekonomiska fackskolornas dragningskraft på eleverna och den fackskoleutbildade ungdomens efterfrågan på arbetsmarknaden. Inte heller kan man mer än gissa sig till hur eleverna kommer att välja mellan de fem lärokurserna i det nya gymnasiet. Vidare är det ju sedan länge så, att många elever efter att ha genomgått allmänt gymnasium söker sig till teknisk och merkantil utbildning av olika slag, högskolemässig och annan.

Det har i det senaste decenniets skoldebatter och skolpolitik starkt understrukits att elevernas väg genom skolan i första hand skall bygga på deras eget och målsmännens val. Vi syftar till en tillvalsskola i stället för en urvalsskola, där skolmyndigheterna genom olika åtgöranden i stor utsträckning bestämmer elevernas studieväg. Det rimmar illa med grundsynen om ett fritt val att såsom nu sker dirigera ungdomen att mot sin vilja välja viss gymnasieform.

Fackgymnasierna är otvivelaktigt ett gott alternativ för åtskilliga, tidigt yrkesinriktade elever. De får en mot sina intressen svarande utbildning och kommer relativt snabbt ut på arbetsmarknaden. Detta gäller emellertid när eleverna frivilligt väljer skolformen. Vid en mer eller mindre tvångsvis hänvisning blir risken för felval och misslyckanden överhängande. Sådana felplaceringar är svåra att reparera. Genomgång av allmänt gymnasium betyder icke ett definitivt val av yrkesinriktning på samma sätt som genomgång av fackgymnasium gör.

Om det trots allt finns ett klart påvisbart behov av mera arbetskraft med fackgymnasial utbildning, så bör detta behov inte tillgodoses genom de olika skolformernas dimensionering, utan man bör i stället söka påverka elevernas val. Redan det förhållandet att de mot fackgymnasierna svarande lärokurserna i det nya gymnasiet rent geografiskt kommer att ligga bättre till, torde betyda ökad naturlig rekrytering. Vidare kan man öka dessa studievägars attraktionskraft genom förbättrad information om studiegången, om kompetensvärdet hos utbildningen och om möjligheterna på arbetsmarknaden. Sådana åtgärder är helt förenliga med ett i princip fritt val.

Det sagda aktualiserar frågan huruvida departementschefen har för avsikt att sedan det nya gymnasiet införts alltfört dirigera de sökande mellan olika lärokurser. Gymnasieutredningen har uttalat sig svävande på denna punkt, men författningsförslaget synes överlåta åt gymnasiernas huvudmän, d. v. s. kommuner eller kommunsamfälligheter, att inom ett givet klassantal själva bestämma fördelningen på lärokurser. Om detta är en riktig tolkning synes det än mera omotiverat att under det gamla gymnasiets sista intagningsår, d. v. s. innan de yrkesförberedande lärokurserna på de enskilda orterna kan erbjudas parallellt med de allmänna, företa radikala omfördelningar mellan gymnasieformerna, omfördelningar som åtminstone vad gäller stockholmsområdet icke kan motiveras med elevernas och målsmännens önskningsar.

Med hänvisning till ovanstående får vi härmed föreslå,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att vid fördelningen på kommuner av tillgängliga gymnasieklasser i landet sådan hänsyn tas till de speciella förhållanden i storstockholmsområdet och andra liknande områden, som ovan redovisats, att en kraftig höjning av intagningspoängen där undviks, samt

att riksdagen uttalar att under de sista åren då intagning till gymnasium enligt det gamla systemet äger rum en alltför rigorös styrning av elevernas studievägar genom dimensioneringen av olika gymnasieformer undviks.

Stockholm den 24 januari 1964

Stellan Arvidson

Augustinus Keijer

Gunnar Helén